ЗМІСТ

Профілактика відхильної поведінки у військовослужбовців

Подивитись анотацію та купити на **jurkniga.ua**

Анотація

У навчально-методичному посібнику автори акумулювали сучасні підходи до розуміння психологічних особливостей девіантної поведінки військовослужбовців. Обґрунтовані форми, методи та засоби, які можуть застосовуватися командиром для профілактики відхильної поведінки у військовослужбовців. Представлений у посібнику матеріал орієнтований на розширення знань о прикладних аспектах військової психології.

Призначений для курсантів, офіцерів і викладачів вищих військових навчальних закладів, а також командирів, спеціалістів органів з морально-психологічного забезпечення, для всіх, хто брав і бере участь у бойових діях, хто цікавиться проблемами військової психології.

ПРОФІЛАКТИКА ВІДХИЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ У ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК

Видавничий дім
«С К І Ф»
Київ – 2023

УДК 355. 233: 159.9 (075.8)
П 86

П 86 **Профілактика відхильної поведінки у військовослужбовців:** навч.-метод. посібн. / А. М. Романишин, Т. М. Мацевко [та ін.]. — Київ: Вид. дім «СКІФ», 2023. — 174 с.

ISBN 978-966-370-885-0

У навчально-методичному посібнику автори акумулювали сучасні підходи до розуміння психологічних особливостей девіантної поведінки військовослужбовців. Обґрунтовані форми, методи та засоби, які можуть застосовуватися командиром для профілактики відхильної поведінки у військовослужбовців.

Представлений у посібнику матеріал орієнтований на розширення знань о прикладних аспектах військової психології.

Призначений для курсантів, офіцерів і викладачів вищих військових навчальних закладів, а також командирів, спеціалістів органів з морально-психологічного забезпечення, для всіх, хто брав і бере участь у бойових діях, хто цікавиться проблемами військової психології.

УДК 355. 233: 159.9 (075.8)

ISBN 978-966-370-885-0

© А. М. Романишин, Т. М. Мацевко, О. С. Капінус,
І. М. Гузенко, А. Б. Неурова, 2017, 20023.

Зміст

Передмова..... 3

Розділ 1. Відхильна поведінка військовослужбовців..... 5

1.1. Девіантна поведінка на війні……..... 5

1.2. Загальна профілактика відхильної поведінки…… 23

1.3. Прийоми боротьби командира підрозділу з емоційним “вигоранням” особового складу……..... 34

Розділ 2. Діяльність командира підрозділу щодо підтримання морально-психологічного стану особового складу..... 40

2.1. Причини суїцидальної поведінки військовослужбовців.... 40

2.2. Робота командирів щодо попередження суїцидальної поведінки серед військовослужбовців……..... 52

2.3. Прояви залежної поведінки у військовослужбовців…..... 76

2.4. Профілактика залежної поведінки військовослужбовців. 94

Післямова..... 108

Список використаних джерел..... 109

Додатки…….. 112

Короткі відомості про авторів..... 173

Передмова

В умовах залучення частини та підрозділів Збройних Сил України до відбиття збройної агресії Російської Федерації питання психологічної готовності особового складу до виконання бойових завдань є домінантним та не менш важливим, ніж володіння військовослужбовців зброєю та прийомами її застосування.

Статистика втрат за час проведення Антитерористичної операції на території Донецької та Луганської областей безумовно вказує на гостру проблему своєчасного виявлення, діагностики та попередження будь яких проявів відхильної поведінки, що на рівні бойових втрат є однією з передумов загибелі військовослужбовців.

Всього з початку Антитерористичної операції кількість військовослужбовців, причини загибелі яких не пов'язані з безпосереднім веденням бойових дій, складає понад 1300 осіб, з них внаслідок самогубств – 259.

У 2016 році кількість не бойових втрат склала 256 осіб, в той час як бойових – 211. З них 63 військовослужбовці загинули внаслідок скоєного суїциду. Саме самогубства перебувають на першому місці як причина загибелі військовослужбовців не в умовах безпосереднього ведення бою.

Не менш гострою є проблема попередження випадків пияцтва та наркоманії серед військовослужбовців. Наприклад, у першому півріччі 2017 року злочини, пов'язані із незаконним обігом наркотичних речовин складали 5,6% (78) від загальної кількості. В зоні проведення АТО, за цей же період, вони склали 15% (42) від загальної кількості злочинів.

Психологічний аналіз відхильної поведінки військовослужбовців у бойовій обстановці дає змогу зробити висновок про те, що ці негативні явища завжди присутні не тільки в тих підрозділах, що перебувають на лінії безпосереднього зіткнення з противником, але й на полігонах, навчальних центрах та місцях постійної дислокації військових частин.

На жаль, на сьогоднішній день, незважаючи на значну кількість досліджень причин та передумов виникнення негативних соціально-психологічних явищ і процесів у Збройних Силах, не сформовано єдиної концепції запобігання відхилень у поведінці військовослужбовців. Наявні на сьогодні підходи до мінімізації цих явищ не враховують усіх особливостей їхнього розвитку в бойовій обстановці, унеможливлюють проведення ефективної профілактичної

роботи та супроводу службово-бойової діяльності.

Саме тому розуміння командирами підрозділів, офіцерами структур морально-психологічного забезпечення причин та передумов виникнення проявів відхильної поведінки серед військовослужбовців, володіння методами та формами її оперативної діагностики, проведення ефективних заходів запобігання відхиленням у поведінці військовослужбовців, їх профілактика і мінімізація негативного впливу є одним з головних завдань.

Саме гострота та актуальність вищезазначеної проблеми обумовили здійснити узагальнення сутності явищавідхильної поведінки у військовослужбовців, пошук найбільш дієвих та ефективних форм діагностики та організації профілактичної роботи щодо її недопущення.

Розділ 1

ВІДХИЛЬНА ПОВЕДІНКА ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

1.1. Девіантна поведінка на війні

Питання про девіантну (відхильну) поведінку на війні — неоднозначне, складне для точного психологічного, етичного та правового аналізу і непопулярне як предмет психологічного дослідження. Це пов'язано з загальними причинами, що затримували розвиток психології війни, а також, і то більшою мірою, з ідеологічними догмами та стереотипами минулого століття. В Радянському Союзі наполягалося, що радянський солдат не здатен на відхилення під час війни. А як щось такого і трапляється, то тільки як виняток, а отже, не становить актуальної проблеми для наукового дослідження.

Однак це дуже важлива проблема, адже від деяких девіантних вчинків нерідко залежить життя багатьох військовослужбовців та успіх бойових операцій (наприклад, від зради). Є відхилення, що пригнічують учасників бойових дій (як-от самогубства) або призводять до морального занепаду (як-от мародерство). А є такі, що й руйнують психічне здоров'я воїнів, розладнують взаємодію (пияцтво, наркотизм), унаслідок чого значно зростає навантаження на сумлінних учасників бойових дій (дезертирство, симуляція тощо).

Як відомо, під *девіантною поведінкою* у психології зазвичай розуміють систему вчинків або окремі вчинки, що суперечать усталеним у суспільстві соціальним нормам (правовим, етичним) або нормам психічного здоров'я. Але оскільки нормальною формою життя суспільства вважають мир, то вже сама війна в розумінні спільноти належить до явищ, що від тієї норми відхиляється. Проте на нинішній день поняття про норми поведінки на війні майже не сформульовані, а отже й невідомі.

Існує декілька трактувань про норму поведінки:

1. Норма як типова (узагальнена) поведінка, характерна для більшості представників соціальної групи і визнана в ній як прийнятна. Ця норма, вбрана у вигідну і деколи елегантну оправу, є

насправді механізмом соціального пробачення за відхилення. Найвідомішими з таких «обгорток» є фрази «бо війна війною», «нема війни без крові» та ін. Дослідження показує, що така норма практично завжди виникає у військових колективах і є потужним засобом неформальної регуляції поведінки вояків у бойовій обстановці. У підрозділі, де нормою поведінки є побратимство, усякі тенденції до егоїзму, самоізоляції підлягають суворому осуду, а не раз і груповим санкціям. У підрозділах, підготовка яких є недостатньою до бойових дій, морально дезорганізованих, ніхто не матиме претензій до воїна, що виявив легкодухість чи полохливість. Звісно, таке розуміння норми не може лягти в основу офіційної оцінки поведінки військовослужбовців у воєнний час.

2. Норма як оптимальна поведінка, що забезпечує стійке соціальне та професійне функціонування людини і групи в конкретних умовах. Безумовно, таке трактування норми функціональне, але лише в ідеальному військовому підрозділі, в ідеальній армії. Насправді весь досвід бойових дій показує, що в умовах граничних навантажень людина не може функціонувати, як бездоганно налагоджена машина, та нескінченно коритися надвимогам.

Правда життя така: жодна з воєн не обходилася без найбрутальніших і найжорстокіших порушень правових і моральних норм, вироблених мирним суспільством.

3. Норма як просто відсутність заборонених девіацій (відхилень від встановлених законом, суспільною і груповою мораллю схем, моделей, правил поведінки). Коли про воєнний час йдеться офіційно, то найчастіше за норму править цей третій варіант.

Нормальною в бойових обставинах вважається поведінка, що не виходить за межі правового поля, орієнтована на основний етичний порядок воєнного часу,не призводить до дезорганізації в колективі та не ставить під загрозу життя і здоров'я самого суб'єкта й товаришів по службі.

Девіантна поведінка різноманітна, багатозначна. Залежно від того, які норми військовослужбовець порушує або яких не дотримується у воєнний час, його поведінку можна кваліфікувати як:

1) *асоціальну поведінку (*пов'язана з недотриманням передусім правових, моральних, культурних норм, але не переступає межі закону; таке визначення тісно пов'язане з поняттям протиправної поведінки);

2) *антисоціальну поведінку* (спрямована проти суспільства, його інтересів, грубо порушує його правові і моральні вимоги; це поняття

близьке до поняття делінквентної поведінки);

3) *делінквентну поведінку* (кримінальна, злочинна).

Девіантну поведінку треба чітко відмежовувати від поведінки аномальної. ***Аномальна поведінка*** пов'язана з порушенням психічного здоров'я. Якщо психічно хвора людина зазвичай не усвідомлює можливих згубних наслідків своєї поведінки, то девіант, як правило, усвідомлює наслідки своїх вчинків, але через різні причини (страх, байдужість, пошук особистої вигоди тощо) здійснює девіантний вчинок.

Різні наукові традиції і школи психології по-різному трактують готовність людини до девіантних вчинків. Представники біогенетичного підходу пояснюють її спадковістю. Прихильники психоаналізу пов'язують причини девіацій з дефектами раннього розвитку особи, апологети біхевіоризму — з порушеннями у процесі соціалізації. Та загалом девіації виявляються і як дефекти особистісного розвитку,і як помилки виховання у поєднанні з несприятливою ситуацією.

Загальна **класифікація девіацій воєнного часу**, побудована на підставі їх спрямованості, може мати такий вигляд (схема 1).

Як видно зі схеми, девіантні вчинки, відповідно до мети девіанта,можна поділити на своєрідні групи. Одні орієнтовані на здобуття особистої вигоди: задоволення ідеологічних потреб, реалізації ідеологічних, етнічних і релігійних поглядів, здобуття матеріальної винагороди від противника, покращення умов свого існування, збереження життя та ін. До цієї групи девіацій можна зарахувати *боягузтво, зраду, добровільну здачу в полон, мародерство.*

Схема 1

Класифікація девіантної поведінки військовослужбовців у бойових обставинах

Девіації воєнного часу

Спрямовані на отримання особистої вигоди:	**Спрямовані на ухилення від бойових дій:**	**Спрямовані на агресію:**
1. зрада; 2. здача в полон супротивникові; 3. боягузтво; 4. мародерство	1. боягузтво; 2. дезертирство; 3. покалічення; 4. симуляція; 5. самогубство; 6. пияцтво і наркотизм	1. вбивство командирів і товаришів по службі; 2. агресивна поведінка щодо населення

Другу групу відхилень становлять вчинки, здійснені з метою уникнути участі в бойових діях з ідеологічних, релігійних та інших міркувань; щоб зберегти власне життя та здоров'я. Це передусім *дезертирство, симуляція нездатності брати участь у бою, самоскалічення, пияцтво, наркотизм і самогубство.*

До третьої групи належать девіації, пов'язані з агресивними проявами особи і спрямовані на розв'язання тих чи інших особистісних проблем шляхом *насильства щодо місцевого населення, вбивства товаришів по службі і командирів* тощо.

Звісно, кожна класифікація має свої недоліки, та все ж навіть простий перелік цих психологічних феноменів розгортає перед командирами, військовими психологами цілий світ психічного життя армії в бойових обставинах, показує напрями профілактичної і психокорекційної роботи.

Розгляньмо докладніше *основні види девіантної поведінки*.

Боягузтво *— поведінка, за якої суб'єкт під впливом страху нехтує як етичні, так і моральні норми, ставить під загрозу своє життя та соціальний статус, а також безпеку інших людей.*

Боягузтво є усвідомленою девіацією: вояк сам припиняє бойову активність і шукає безпечного укриття або просто втікає з поля бою. Один з дієвих психологічних механізмів за такої поведінки — самозаспокоєння на кшталт: «Хай там що, головне — вижити». Боягузтво може також бути причиною або підгрунтям, на якому розгортаються інші моделі відхильної поведінки: дезертирства, самогубства, вбивства товаришів по службі й командирів тощо.

Боягузтво не те саме, що й страх. Страх на війні почувають практично всі психічно здорові люди. Проте самі бойові обставини, бойове завдання, внутрішньогруповий розподіл бойових функцій, можливі трагічні наслідки та інше спонукають учасника бойових дій долати страх.

Боягуз же ігнорує свої обов'язки, своє минуле і майбутнє, долі товаришів по службі, йому байдуже до результату бою — страх цілком опановує його.

Дезертирство *здебільшого визначають як самовільне покидання військової служби або ухилення від призову в армію. З психологічного погляду дезертирство є способом виходу з гострої особистісної кризи шляхом вкрай конфліктного розриву зі звичним соціальним оточенням та його нормами, тож, відповідно, передбачає соціальні санкції.*

Причинами дезертирства можуть стати різні обставини — від боягузтва, психологічної і професійної непідготовленості до бойових дій, до гіпертрофованого бажання «допомогти мамі заготовити сіно».

Своєрідною формою дезертирства є невмотивована відмова військовослужбовця брати участь у бойових діях, у виконанні конкретного бойового завдання.

А якщо в поведінці військовослужбовців спрацьовує психологічний закон натовпу, то можлива й масова втеча з поля бою. Зростає кількість випадків дезертирства в періоди загального погіршення морально-психологічного стану військ,різкого падіння військової дисципліни, зниження популярності війни і зростання антиармійських настроїв у суспільстві, тривалих невдач (поразки, великі втрати) у збройній боротьбі з противником.

Своєрідними каталізаторами масового дезертирства стають і негативні явища в національних і соціальних відносинах, в матеріально-побутовому і бойовому забезпеченні й керуванні військами. Масове дезертирство відбулося 1812 року в армії Наполеона при відступі французьких військ із Москви, в армії Росії — після революційних подій 1917 року і практично в усіх арміях, що брали участь у Першій та Другій світових війнах. За останні роки участі в бойових діях у В'єтнамі з армії США дезертували майже 43 особи з кожної тисячі воїнів.

Тільки в період 2004–2006 років в американській армії зафіксовано близько 5 тис. випадків дезертирства і звернень солдатів до урядів інших країн з проханням надати їм статус біженців, аби так вони могли уникнути кримінальної відповідальності у США. Навіть окремі випадки дезертирства порушують морально-психологічний стан війська та знижують його боєздатність, тому в усіх арміях світу вживають найсуворіших заходів (навіть розстріли), щоб запобігти цьому явищу та припинити його.

Цікава інформація

Наприклад, аналіз випадків скоєння військовослужбовцями ЗС РФ дезертирств, проведений російськими фахівцями, дозволяє зробити висновок про те, що в структурі зареєстрованих злочинних військових відхилень на тимчасовому відрізку з 1991 по 2004 роки домінуючим є дезертирство (рис. 1).

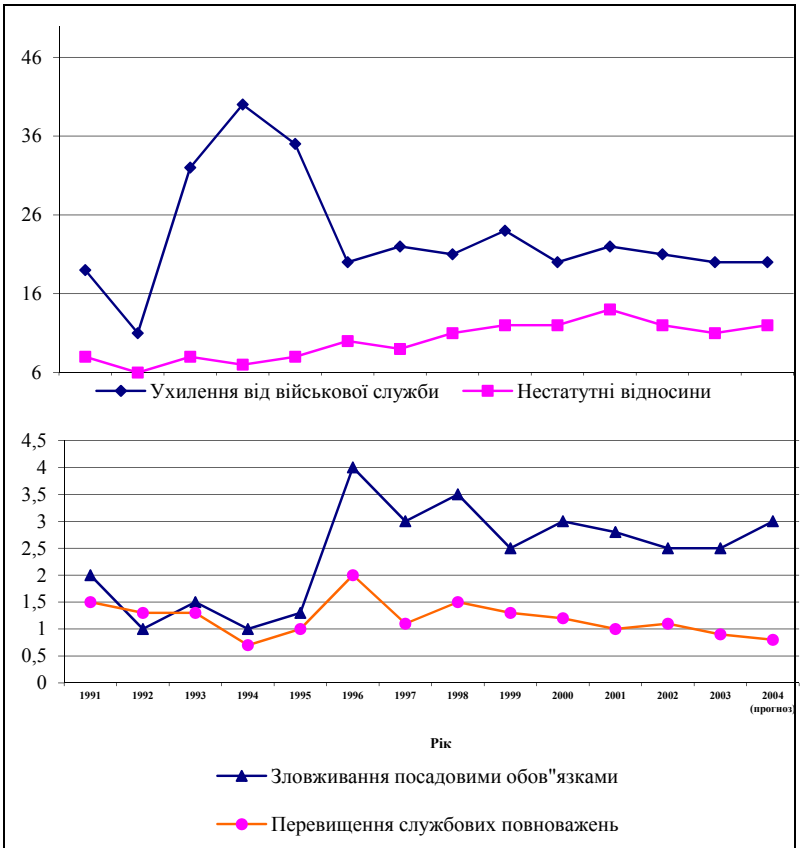

*Рис. 1.***Співвідношення зареєстрованих злочинних військових відхилень, скоєних військовослужбовцями ЗС РФ за 1991–2004 рр. (у розрахунку на 10 тис. військовослужбовців)**

Порівняльний аналіз кількості зареєстрованих злочинних військових відхилень дає змогу відзначити, що частка випадків дезертирства залишається достатньо високою в загальній структурі злочинності в період ведення бойових дій. Наприклад, 1993 року кожне друге злочинне відхилення, здійснене у збройних силах РФ, було пов’язане з дезертирством військовослужбовців-призовників. З графіка динаміки видно, що пік вчинення цього відхилення припадає на 1994–1995 роки, що пов’язано з початком Першої Чеченської війни. Прагнення вижити спонукало значну кількість військовиків до дезертирства.

Психологічними «пружинами» ***зради*** найчастіше стають ідеологічні, релігійні незгоди, різні обра́зи, відчуття ненависті, презирства, помсти, а також можливість перейти до противника заради матеріальної, моральної та іншої вигоди. Зрада може полягати в повідомленні противникові стратегічно і тактично важливої інформації, в саботажі, диверсіях тощо.

Добровільна здача в полон *є одним із різновидів зради*. Психологічними чинниками здачі в полон противникові стають різні фактори, наприклад: особисті чи релігійні переконання, впевненість у перемозі противника, ненависть, відчай, боягузтво, конфлікти з командирами і товаришами по службі, неприйняття норм і цінностей, незадоволеність соціальним статусом, психічне захворювання та ін.

Самоскалічення *— це коли військовослужбовець сам собі завдає тілесних пошкоджень, травм та поранень, щоб уникнути або припинити участь у бойових діях.*

Найчастіше головною причиною самоскалічення є боягузтво, хвороблива тривога за власну долю. Тож аби себе травмувати, добирають таких способів, щоб опісля могти нормально жити і працювати у мирному житті. У таких випадках девіант керується логікою «меншого зла», тобто рятує життя коштом здоров'я. *Основні різновиди завдання собі каліцтв*: самоотруєння, самозараження, самообмороження тощо.

Військовослужбовець або сам собі завдає поранень, або це робить товариш по службі, і то в ті частини тіла, пошкодження яких призводить до обов'язкової демобілізації, але дає змогу більш-менш соціально та професійно функціонувати в мирних умовах. Цей спосіб уникнення участі у війні досить давній.

Цікава інформація

Американський психолог Р. Габріель описує технологію самоскалічення під час в'єтнамської війни США. «В роки війни у В'єтнамі, — пише він, — в деяких портах, звідки відправляли людей і техніку до В'єтнаму, виявили та арештували цілу групу хірургів за розповсюдження і продаж інструкцій для новобранців, у яких давали рекомендації, як можна уникнути відрядження в район бойових дій. Один зі способів полягав у тому, щоб «випадково» прострілити собі ногу». Психолог також розповідає про те, що під час Другої світової війни виявився феномен, названий «пораненням на мільйон доларів». Суть його полягала в тому, що солдат хотів дістати незначне, безпечне для життя поранення, але яке дало б змогу демобілізуватися або евакуюватися в тил і не зганьбитися як боягуз, що не виконав свого військового обов'язку.

В одній із частин радянських військ, що діяли в Афганістані, швидко виявилася тактика симуляції офіцера А.: перед кожним виходом на бойову операцію він «випадково» ламав один з пальців правої руки. Причому за весь термін служби через ці «нещастя» офіцер А. так і не взяв участі в жодній серйозній бойовій операції.

Не менш вдалим способом є *самоотруєння.* Його суть полягає у свідомому нанесенні на власне тіло бойових хімічних препаратів або у їх вживанні (в нелетальних дозах), що призводить до отруєння та подальшої евакуації з поля бою. Таке отруєння, як правило, маскують під бойове. Приклади таких девіацій фіксували ще в роки Першої світової війни: солдати різних армій наносили на свою шкіру за допомогою спеціальних паличок невеликі дози іприту, що спричиняло утворення виразок, а загалом пошкодження мало симптоматику бойового ураження ОР. У такий спосіб, за деякими даними, бойові лави покинули тисячі військовослужбовців.

Самозараження полягає в добровільному зараженні самого себе вірусами хвороб, через які потрібна тимчасова евакуація з поля бою або повна демобілізація. Таке зараження вчиняють шляхом навмисного контакту з інфекційними хворими без дотримання особистої гігієни. Є й майстерніші способи самозараження. Деякі учасники бойових дій в Афганістані розповідали, що були такі серед них хворі на гепатит військовослужбовці, що навчилися на цьому заробітки робити. Вони продавали свою сечу охочим заразитися цією інфекцією.

Не менше винахідливості, терпіння і, як не дивно, волі, треба для *самообмороження.* Задля досягнення мети треба терпіти тяжкі муки: солдат виставляє на лютий мороз, як правило, вночі одну зі своїх кінцівок і чекає, аж доки обмороження стане травмою.

Широке коло способів ухилення від бойових обов'язків можна об'єднати під назвою «***симуляція неспроможності брати участь у бойових діях***». Можна визначити такі *різновиди симуляції:*

- симуляція соматичних захворювань;
- симуляція психічних захворювань;
- симуляція розладу бойової техніки і зброї;
- псевдосанітарія;
- псевдоманевр та ін.

Стисло схарактеризуємо їх.

Симуляція соматичних захворювань полягає в постійному відтворенні вивчених симптомів захворювання, що дає змогу симулянтові на якийсь час або й назавжди припинити свою участь у бойових діях або в найбільш небезпечних бойових завданнях. Такі

військовослужбовці регулярно скаржаться на різні болі, на неймовірну слабкість, на запаморочення та ін. Вони практично «прописуються» в медичних пунктах, вимагають глибокого обстеження, скерування в шпиталь тощо. У товаришів по службі складається враження, що цей воїн — хронічно хвора людина. Йому поступово перестають довіряти відповідальну і складну роботу та викреслюють зі списку учасників активних бойових дій.

На *фактах симуляції психічних захворювань* наголошували ще за стародавніх часів, а в роки Першої і Другої світових воєн це явище набуло масового характеру. Не один дослідник наголошував, що симулянти швидко визначали, які симптоми лікар конкретного полку вважає показниками психічного розладу, і навчалися переконливо демонструвати їх. Тож виходило, що залежно від теоретичної орієнтації лікаря полку з його частини демобілізували осіб з однаковими психічними симптомами.

Не менш давнім видом симуляції неспроможності брати участь у бою є імітація *розладу бойової техніки і зброї*. Ще з далекого Середньовіччі знаємо про факти «перерізання тятиви на арбалетах», пізніше розладнували особисту зброю, гарматні системи й бойову техніку.

Ще Наполеон суворо викорінював таку симуляційну поведінку, як *псевдосанітарія*. Йдеться про те, що симулянти, щоб втекти з поля боя, користаються пораненням товариша по службі. Як правило, зголошується одразу декілька охочих евакуювати потерпілого товариша в тил. Часом дехто вважає за потрібне винести з поля бою і речі пораненого. Кількість таких «санітарів» може досягати десяти і більше осіб.

У бойовій обстановці можна побачити й симулянтів, що застосовують такий спосіб ухилення від колективних дій у бою, як *псевдоманевр*. Як правило, коли після бою починають з'ясовувати, де він був під час бойового завдання, симулянт детально розповідає про своє нібито тактично грамотне розташування на потрібній позиції, про ефективний бойовий контакт з противником або й про порятунок бойових товаришів від смерті. Насправді в бою він не брав участі, а відсидівся в безпечному місці. Нерідко такі симулянти повертаються з поля бою з повним комплектом боєприпасів, тобто не витративши жодного набою.

Жорстоке ставлення до населення, особливо нелояльного щодо військ, є вкрай етично складним. Якщо застосовувати критерії мирного часу, то, безумовно, неадекватну, не зумовлену конкретними діями

мирного населення жорстокість слід зачислити до девіантної поведінки. Проте змінена система цінностей і моральних критеріїв, що формується в учасників війни, виводить таку агресію з переліку девіацій. Особливо ж коли йдеться про населення, що веде активну партизанську, диверсійну боротьбу, здійснює терористичні акти проти військ. Як правило, вдень такі бойовики є мирними жителями, а вночі — диверсантами, терористами, партизанами, підпільниками.

Жорстокі розправи з населенням, що так чи інакше сприяє ворогові, відбувалися в усі часи. Якщо вірити переказам, то захопивши Трою, греки-тріумфатори стратили всіх осіб чоловічої статі, старших за десять років, а жінок і дітей продали в рабство. Аналізуючи прояви жорстокості щодо мирного населення на війні, фахівці зазначають, що однією з основних причин цього є невловимість образу противника-некомбатанта — снайпера чи терориста. Вони стверджують, що страх від перебування під прицілом снайпера призводить до психічного зсуву, а потім образ ворога з невідомого снайпера переноситься на реальні несприятливі чинники. На них і спрямовується роздратованість, агресивність, злість.

Нерідко об'єктом такої агресії стає той, хто найбільше асоціюється з образом невидимого противника. Важливу роль відіграють ситуативні чинники. Наприклад, якщо перед бойовим рейдом або «зачисткою» траплялося упіймати снайпера-жінку, від рук якої загинули декілька військовослужбовців, то агресія мимоволі орієнтується на жіноче населення. Якщо ж у замаху на воїнів брали участь підлітки, то агресія може перекидатися на цю групу цивільного населення.

Безумовно, важливу роль у формуванні жорстокого ставлення до населення має й загальне озлоблення людей на війні.

Така форма відхилення на війні, наприклад, дозволила російським фахівцям провести типологію військовослужбовців, учасників бойових дій у Чечні. В основу типології лягли такі засади: «ставлення до мирного населення» і «ставлення до чеченських бійців», які, власне, дають змогу відповісти на питання: щó ж є генератором відхилень військовослужбовців у бойовій обстановці. За результатами було визначено три типи військовослужбовців:

перший тип — «агресивні» — військовослужбовці, пристосовані до бойової обстановки, вони жорстоко ставляться і до бойовиків, і до мирних жителів;

другий тип — «професіонали» — це тип військовослужбовців, яким притаманне жорстке ставлення до противника, у бою настроєні на перемогу, але лояльні до мирних жителів;

третій тип — «пацифісти» — військовослужбовці, що доброзичливо ставляться і до бойовиків, і до мирного населення.

Така типологія військовослужбовців видається доволі умовною, оскільки можна припустити й існування проміжних типів особистості. Проте результати психологічного дослідження підтверджують саму можливість типологізації військовослужбовців за ставленням до противника і мирного населення.

Статистичний аналіз типів військовослужбовців дав змогу цим російським фахівцям зробити висновок, що значна частина з них (67%) однаково жорстоко ставиться як до чеченських бійців, так і до мирного населення, тобто дві третини опитаних військовослужбовців висловили думку про те, що вони загалом готові застосовувати насильство до мирного населення. Ці військовослужбовці настроєні на досягнення успіху в бою, і готові вести бойові дії, не зважаючи на те, чи є в зоні бойового конфлікту мирне населення (вони його просто не бачать). Майже всіх мирних жителів вони вважають пособниками чеченських бійців, а часто, не маючи можливості поквитатися з «невловимим» противником, вони виливають свою агресію на мирне населення. Вони можуть влаштовувати допити мирних жителів, застосовуючи методи приниження і насильства, привласнюючи чуже майно, викрадаючи людей тощо.

Додаткові бесіди з цим типом військовослужбовців дали змогу з'ясувати, що вони почували певний страх перед тим, що мирні жителі їх можуть зрадити, вистрілити в спину. Хоча з більшістю з них таких ситуацій не траплялося, вони в таке все одно вірять з чуток, які поширюють їхні товариші по службі.

Певна частина військовослужбовців (28%) здатна розділяти бойовиків і мирних жителів. Ця категорія належить до такого типу військовослужбовців, як «професіонали», — вони непримиренні до противника і мотивовані на перемогу.

Дослідження показали й присутність військовослужбовців (3%), які не розцінюють бойовиків як противника і ставляться до мирного населення лояльно. Група таких військовослужбовців належить до такого типу, як «пацифісти» — потенційних зрадників, перебіжчиків тощо (рис. 2).

Книги, які можуть вас зацікавити

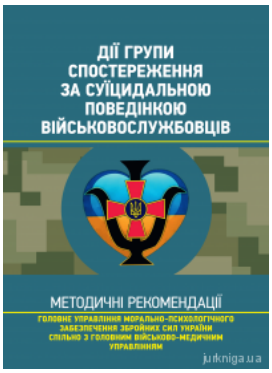

Дії групи спостереження за суїцидальною поведінкою військовослужбовців

Алгоритм дії командира військової частини при виявленні та направленні на лікування військовослужбовців з алкогольною залежністю

Пам'ятка психологу для психологічного супроводження військовослужбовців в екстремальних умовах

Превентивні психофізіологічні заходи з попередження розвитку дезадаптації у військовослужбовців (невротичних та психічних розладів, пресуїцидальних...

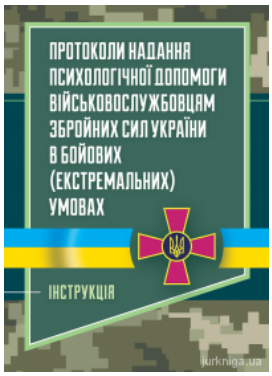

Протоколи надання психологічної допомоги військовослужбовцям Збройних Сил України в бойових (екстремальних) умовах

Психологічна робота з військовослужбовцями -учасниками бойових дій на етапі відновлення

Перейти до галузі права
Військове право

ЮРКНИГА
від теорії до практики

Перейти на сайт →